

MOLENTERMEN TE BRUGGE IN DE 14de EN 15de EEUW

LUC GOEMINNE°

Enkele jaren geleden werd een interessante licentiaatsverhandeling gemaakt over molens te Brugge van het einde van de 13de tot het einde van de 16de eeuw¹. Als materiaal hiervoor heeft de auteur, Sophie Pannier, o.m. gebruik gemaakt van de rekeningen van het Potteriegasthuis van Brugge, die de uitgaven bevatten voor herstelling en onderhoud van de windmolen Ter Speye, eigendom van het gasthuis. Deze rekeningen vangen aan in 1342, maar zijn voor de periode van 1342 tot 1377 niet volledig bewaard. Voor de hier volgende studie werden de verzamelde gegevens benut tot 1490. Ook uit de oudste stadsrekeningen van Brugge werden enkele zeldzame molentermen mee verwerkt.

De oudst gekende molenherstelrekeningen in Nederland zijn deze van Zeeland, beginnend in 1315-1320. Het Corpus Gysseling, met alle Middelnederlandse oorkonden vóór 1300, bevat geen enkele molenherstelrekening. Tot de oudste tot nu toe gekende dergelijke rekeningen behoren deze van Hulst in 1371, Rupelmonde in 1372 en Aalter in 1375. Wat de Potterierekeningen ons bieden is dus in feite de oudste tot op heden gekende molenherstelrekening in Vlaanderen.

Het molenbestand van Brugge

Op het einde van de 13de eeuw telde de stad minstens reeds 9 graanwindmolens, gezien rond het jaar 1299 op de vestingen 9

° Dr. Geneeskunde, secretaris Molenzorg VZW, uitgever Molenecho's, Oeselgemstraat 76, 9780 Zulte.

1. PANNIER S., *De molens te Brugge (einde 13de eeuw - einde 16de eeuw). De molens van het Sint-Janshospitaal en de Potterie*, (Verhandeling Geschiedenis, R.U. Gent), 1980, 128 blz.

nieuwe molenmotes werden opgeworpen. In 1332 kwamen er 3 graanmolens bij. Rond 1350 bedroeg het totaal dus waarschijnlijk 12 staakmolens, terwijl er daarnaast minstens 3 graan-watermolens voorkwamen. Op een bevolking van ruwweg ca. 40.000 inwoners betekende dit één graanmolen voor 2.665 zielen.

In deze cijfers werd echter geen rekening gehouden met de bestaande graanrosmolens waarvan het aantal ons onbekend is gebleven. Er zijn inderdaad zeer weinig gegevens over het rosmolenbestand in de middeleeuwse steden. Vijf rosmolens samen hadden ongeveer een productiecapaciteit gelijk aan die van één graanwindmolen. In landelijke gebieden was de verhouding van het aantal windmolens tot de populatie veel groter, nl. 1 op 500 tot 1 op 1.000. In de steden werden de windmolens echter begaan door twee of meer molenaars, en werd ook meer aan nachtmalen gedaan, zodat de molens per 24 uur meer in werking bleven. Men vindt aldus een kleiner aantal windmolens t.o.v. de stadpopulatie. Er is evenwel over het molenbestand in de steden nog verdere studie vereist.

De gasthuismolen Ter Speye

De windmolen Ter Speye stond op de stadsvesten tussen de Kruispoort en de Dampoort. Zijn bouwjaar is niet bekend. Hij wordt voor het eerst vermeld in 1315 en was toen in het bezit van het St.-Janshospitaal, het oudste gasthuis van Brugge, dat bestond vanaf 1188². In 1342 is hij overgegaan in het bezit van het gasthuis van de Potterie. Dit laatste was opgericht kort voor 1276. In 1396 telde het 7 broeders en 13 zusters³.

Van 1377 tot 1466 behoorde de molen voor de helft aan de Potterie en voor de andere helft aan een particulier. In 1487 schijnt de Potterie haar helft verkocht te hebben aan de huurder en molenaar van de molen. Op het einde van de 16de eeuw bestond de molen nog.

2. MARECHAL G., *Het Sint-Janshospitaal in de eerste eeuwen van zijn bestaan, - 800 jaar Sint-Janshospitaal Brugge, 1188/1976*, Brugge, 1976, p. 41-75 ; MERTENS J., *Het buitenstedelijk bezit van het Sint-Janshospitaal te Brugge, 1188-1976, - Op. cit., p. 84-89* ; RIJCKAERT M., *Het binnenstedelijk bezit van het Sint-Janshospitaal te Brugge tijdens het Ancien Régime, - Op. cit., p. 90-111*.

3. MARECHAL G. *De stichting van het hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie te Brugge, - Annalen van de Belgische Verenigingen voor Hospitaalgeschiedenis, 2, 1964, p. 3-23.*

De molentermen

De molenherstelrekeningen opgetekend door S. Pannier lopen over de jaren 1342 tot 1494, een periode van een goede 150 jaar dus⁴. Voor de studie van de chronologie van de molentermen wordt in het navolgende glossarium het jaartal mee vermeld. Men stelt evenwel vast dat in anderhalve eeuw de gebruikte terminologie weinig evolutie vertoont. Gedurende de Middeleeuwen blijven de meeste molentermen onveranderd bestaan. Vele van deze termen met middeleeuwse oorsprong zijn trouwens nog tot op heden blijven doorleven, zoals bv. buitenreep, graanpees, leie of luie, lichtriem, loopreep, loopstaken, ringhout, roede, scheden, schijfloop, spillen, steenbedde, steenreep, vangreep, windpulm, ijzerreep. In totaal ongeveer 70 van de 125 in het glossarium vermelde termen zijn nog steeds gekend en in mindere of meerdere mate in gebruik bij de huidige Vlaamse vrijwillige windmolenaars. Ongeveer 40 termen zijn volledig in onbruik geraakt en vervangen door een algemeen Nederlandse benaming.

Niettegenstaande deze ruime bekendheid zijn toch niet minder dan 34 molentermen op de 125 niet opgenomen in het Middelnederlands Woordenboek van Verwijs en Verdam, en 33 daarvan evenmin in het Glossarium van Stallaert. Dit toont duidelijk aan hoe onvolledig de meeste lexicografische werken zijn wanneer het vaktermen betreft. Het Glossarium van Stallaert bevat slechts 40 molentermen op de 800 mogelijke onderdelen van een staakmolen !

Alle molentermen die in bijlage volgen waren zeker in gebruik bij de Brugse molenaars en molenmakers. De historische woordgeografie van de molentermen is nog al te weinig het voorwerp geweest van systematische studie. Misschien kan dit Brugs materiaal uit de 14de en 15de eeuw de basis vormen voor een vergelijking met termen in herstelrekeningen van middeleeuwse staakmolens uit andere streken. In elk geval kan nu al worden vastgesteld dat sommige vermelde molentermen uit het oud-Frans of Picardisch zijn afgeleid. Voorbeelden zijn *brackoene*, *brancoen* (steunbalk ; oud-Fr. *bracon* ; Fr.

4. Rekeningen van de Potterie, reg. nr. 89, f° 8-261 (anno 1342-1399) ; reg. nr. 90, f° 4-222 (anno 1400-1424) ; reg. nr. 92, f° 3-192 (anno 1426-1443) ; reg. nr. 94, f° 18-282 (anno 1444-1452) ; reg. nr. 96, f° 1-33 (anno 1453-1459) ; reg. nr. 97, f° 20-45 (anno 1460-1470) ; reg. nr. 99, f° 47-62 (anno 1471-1479) ; reg. 101, f° 21-33 (anno 1480-1490) ; reg. nr. 103, f° 33-34 (anno 1491-1494).

branche) en *palmele* (ijzeren lemmers of schenen op de molenas ; oud-Fr. *palmez de fer*)⁵.

Het eigenlijke glossarium wordt nog voorafgegaan door twee andere bijlagen, de ene betreffende de structuur van de windmolen, de andere betreffende kostprijzen en materialen. In tegenstelling tot wat vastgesteld wordt voor de molentermen, is er een merkbare evolutie in de prijzen m.b.t. de molenbouw. Door de voortdurende munterosie in de Middeleeuwen zijn de prijzen van de molenonderdelen in 1360 moeilijk te vergelijken met de prijzen van 1460. Toch geven we voor bepaalde molenonderdelen de prijzen van opeenvolgende periodes, zonder definitieve conclusies hieraan vast te knopen⁶.

5. GOEMINNE, L., *Middelnederlandse molentermen van Picardische oorsprong* (in voorbereiding).

6. Metrologie :

a. Brugse maten

1 voet = 11 duimen = 27,4 cm.

1 duim = 2,5 cm.

1 el = 70 cm.

b. Gewichten

1 pond = 0,46 kg. in het Brugse Vrije

c. Geldwaarden

1 pond (lb.) = 20 schellingen (s.)

1 schelling = 12 denieren (d.)

1 denier = 2 miten

1 pond groten Vlaams (gr. Vl.) = 12 pond parisis (par.)

BIJLAGEN

Bijlage 1. De structuur van de windmolen in de 14de eeuw

Molenwal

De kunstmatige verhevendheid waarop een staakmolen stond, kreeg in Westelijk Vlaanderen in de middeleeuwen de naam van *meulenwal*. In het zuiden van westelijk Vlaanderen soms ook *motte*, dat een Picardische oorsprong heeft. Elders in Vlaanderen, Brabant en Limburg was de benaming *molenberg*.

De molenwal van de windmolen ter Speye was in 1453 over een zeker omtrek lengte met een stenen muur verstevigd. De muurdikte bedroeg 3 teghelen of 3 stenen. «Een aerbeydere hielp de aerde uten fundamente van den muere scieten up den wal». Verder was de molenberg rondom met struikgewas beplant, om de stabiliteit van de aardemassa te verzekeren : «van 200 hesschen plansoenen, die in een wal ghepoot zijn (1461)».

Opgroeiende bomen werden gesnoeid of gekapt, indien ze de werking van de molen hinderden : «Item omme bomen af te doen doe der moelne te na stonden 24 s. (1398)». De molenwal werd ook bedekt met graszoden : «Costen ghedaen an de meullewal te hoghe ende omme de zoden te stekene te voeren up de wal...» (1460).

De toegang van de molenwal werd afgesloten met horden (vlechtwerk of staketsel) «betaelt van 2 huerden omme den wal mede te bevredene van den beesten» (1461). Het plaatsen van een nieuw houten schutsel of staketsel tegen een deel molenwal aan, wordt in 1445 als volgt omschreven : «Eerst ghecocht up 't Sandt 22 eeken houtte 13 voeten lang sin omme mede te stakarse jeghens den wal ende 4 ankere in den walle ende coste elc sticte 16 s. par. comt 18 lb. 13 s.

De bermen van de molenwal werden als volgt verstevigd : «Item betaelt van 440 voeten in sciplanke omme mede te scheyen den wal tusschen den stakytse ende den wal ende coste elc voet van den planke 12 d. comt 22 lb. par.».

Tenslotte werd de molenwal opnieuw met aarde aangevuld tegen het houten schutsel aan : «Item betaelt Cornelis f. Jans van dat hi de eerde die den molenwal ontghaen was, weder te voeren up 't molenwalle met eenen pipegale, den molewal ghelyc maken na der stakytse. Ende al omme te vullen met eerden daers van node was. (anno 1445).

Wegens plaatsgebrek en omringende gebouwen (?) werd de aarden molenberg gedeeltelijk met een muur en gedeeltelijk met een houten staketsel afgezet.

De omtrek van de molenberg kan niet afgeleid worden uit de teksten. De lengte van de staketselpalen was echter 13 voet of 3,6 meter. Indien deze palen ongeveer 1 meter diep in de grond gedreven waren, kan de molenberg

Molentermen te Brugge in de 14de en 15de eeuw

ongeveer 2,6 meter hoog geweest zijn.

Spijtig genoeg wordt niets gezegd over de eigenlijke ketspalen of kruipalen op de molenberg. Hun aantal blijft ons ook onbekend.

Molenvoet

De molenvoet of kruisgebinte bestond toen nog uit de twee kruisplaten, de staak- en de vier steekbanden.

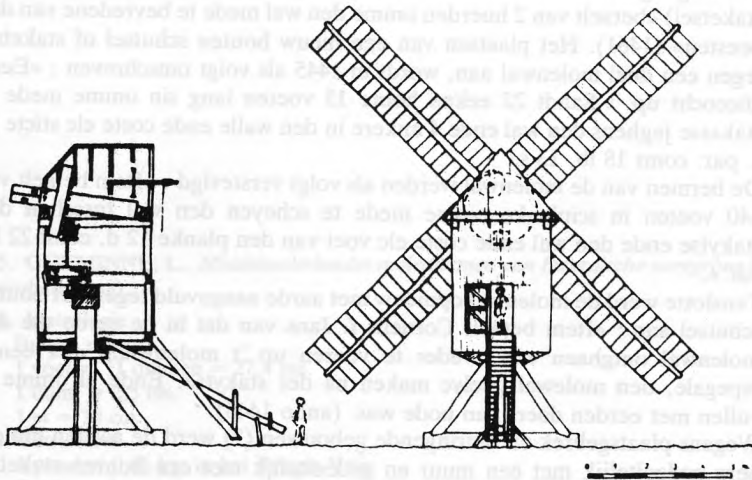
De oudste windmolens hadden nog geen stenen teerlingen onder de kruisplaten. Deze lagen nog rechtstreeks bij middel van blokken op de grond. Deze houten blokken stonden natuurlijk snel aan verwerking en verrotting bloot.

Voor bepaalde werken aan de molenvoet, of het ophogen van de molenwal, kon een staakmolen worden opgevijzeld met blokvijsen, zoals beschreven in 1450 als volgt : «Eerst betaeld Jacob Baert van dat hij de muelne dede rizen 7 daghen met zinen cnape, over den dach 24 s., comt 8 lb. 8 s.

Item betaelt den selven Jacob van zynder vize daer hij de muelne mede up wondt, 2 daghe over den dach 36 s., comt 3 lb. 12 s., par.

Item betaelt van costen ghedaen an den muelnewal omme den verseide wal te hooghene als de muelne gherezen was met herden...».

Ook om nieuwe blokken onder de kruisplaten te plaatsens, wordt de molen opgevijzeld : «van de muellene te risene een voet ende rechte te stellene, 4 nieuwe blocken te legghene, de leugenscoren te stellene» (1472).

Structuur van een Vlaamse staakmolen in de 14de eeuw.

Werkhypothese Luc Goeminne, 1982.

Kleine één- en halfzolder. Kruisplaten rechtstreeks op de grond. Vier steekbanden. Steekstaart zonder kruirad. Gevlucht ongeveer 18 m. Een steenkoppel.

In 1440 wordt er voor het eerst van metselwerk gesproken bij een staakmolen. Werd de molen toen op stenen teerlingen geplaatst? Er is sprake van metsers, metsstenen en kalk voor het voegwerk.

Het oudste ons bekende voorbeeld van het metsen van stenen teerlingen bij een windmolen komt uit Hulst in 1398 en Eeklo in 1454. In 1462 en 1474 komt er een interessante zinsnede voor: «Item betaelt van sciplanken omme 't cruusghebind mede te deckene». Rond en op de schuine steekbanden werd dus toen reeds een houden afdak getimmerd en mogen we reeds spreken van het oudste ons bekende voorbeeld van een zg. gesloten staakmolen. De oudste ons bekende pentekening van een gesloten staakmolen komt voor te Antwerpen in 1557 (Frans Huys. Gezicht op Antwerpen).

Het gevluht

De driedelige structuur van een roede blijkt duidelijk uit de volgende zinsneden: «Item een nieuwe roede in te doene met twee oude lasschen daer up», en verder: «ende een nieuwe pestele met een oude lassche daer up» (1466). Nog op een andere plaats in de rekening: «van een nieuwe pestel in te doene met 2 lasschen en de oude uut te doene» (1470). En nog steeds uit een zinsnede van 1472: «... van den pestel in te doene ende 2 nieuwe lasschen ende al te redene ... ende nog een lasch up den anderen pestel te legghene ende al te reedene, te verhekene, besteit in een taswerc omme 14 lb. 6 s.p.» En in 1473: «... van den pestel in te doene ende d'oude uut te doene en de lasschen te beredene...»

In 1477 worden nogmaals 1 pestel en 2 lassen gekocht. Een las kan ook een gewoon versterkingshout zijn, geslagen tegen een ander onderdeel van de molen. Dit blijkt uit een volgende voorbeeld van 1453: «Van eenen lassche an den steeghere 12 s. 10 d. par.». Dat de lassen echter meestal lange balken waren en geen gewone versterkingsbalkjes, blijkt uit de volgende zinsnede: «... ende een reyse dat wy waren 't Oudelhem (Oedelem) om de lassche te coopen over al betaelt 22 s.». Hout van kleine maten kon men immers gemakkelijk op de markt te Brugge zelf vinden. Vaak werd hout voor herstellingen gehaald op de Vrijdagmarkt, bv. in 1476.

Het intrekken en klaarmaken van een molenroede was een moeilijke en dure aangelegenheid. In 1400 kostte een nieuwe molenroede 10 lb., het intrekken ervan 3 lb. 12 s.

De pestelbalk was door bouten en ijzeren banden aan de las of roede-einde bevestigd. De zomen waren niet van eik, doch van sparhout: «Item betaelt 5 ghezaeghede sparren omme zomen, te 7 s.p. stic, comt 35 s.p.». Over het aantal scheden en over de lengte van pestels en roede-einden komt geen enkel gegeven in deze herstelnota's voor.

Molenas

De molenas had een diameter van 69 cm. De lengte wordt nergens in de rekeningen vermeld.

Harnas

Het harnas is de aandrijving van de molenstenen. Het omvat het vangwiel en de schijfloop of rondsel (Fr. *Harnais d'engrenage*).

In 1477 worden 2 nieuwe velgestukken van 7 voeten lengte in het vangwiel verwerkt. De diameter van het vangwiel was dus ongeveer 2,4 meter.

Het grootste aantal kammen dat ineens door breuk (?) in het vangwiel vervangen wordt is 18. In 1472 wordt echter aan Arnold de Busere, de molenmaker, 52 kammen en 10 spillen betaald. Hieruit blijkt dus met grote waarschijnlijkheid dat het vangwiel 52 kammen telde en de schijfloop of rondsel 10 staven. De molen had dus een redelijk grote overbrengingsverhouding van 1 tot 5. Bij middeleeuwse windmolens was deze vermoedelijk vaak lager, tussen 1 op 4 en 1 op 5.

Wanneer een schijfloop versleten was, werd het soms omgekeerd om de kammen van het vangwiel op een andere plaats op de spillen te laten inwerken : «van 1 scivellope te wendene, 6 s.» (1408).

Het vorkijzer

Het grootijzer of vorkijzer had in 1475 een gewicht van 247 pond (114 kg.) en kostte 21 lb. 14 s. par. Vlaamse vorkijzers waren volledig in ijzer, met bovenaan hierop het rondsel. Voor het uittrekken van het vorkijzer was een ijzerreep met een gescheer of katrol nodig.

De molenstenen

De oorsprong en diameter worden niet aangegeven in de tekst. In 1474 wordt een oude molensteen aangekocht voor 39 lb. 12 s. Hij was 13 duimen (32 cm.) dik. Dit laat toch een steen van minstens 160 cm. diameter vermoeden.

Bijlage 2. Kostprijzen en materialen m.b.t. molenbouw

Kostprijs en onderhoudslast van de Brugse windmolen

Door de verkoop van de helft van deze windmolen in 1487 verneemt men de prijs van een dergelijke staakmolen in de 15de eeuw, nl. 672 ponden par. of 56 ponden gr. VI.

Uit de rekeningen blijkt niet dat aan de molen enig onheil door brand of storm is geschied. Het valt wel op dat herhaalde herstellingen nodig waren aan het vorkijzer dat de molensteen aandrijft en het hekwerk van het gevluucht. Nieuwe molenstenen waren zeer duur : 19 lb. 16 s. in 1420.

Het plaatsen en klaarmaken van het steenkoppel was ook een dure karwei : 4 lb. 15 s. in hetzelfde jaar.

Molenstenen werden meestal gekocht te Brugge zelf. Evenwel werd in 1464 een nieuwe looper gekocht te Dordrecht. De kostprijs was 48 pond par. De oorsprong van de molenstenen en de aanvoer blijven ons spijtig genoeg volledig onbekend.

Prijzen van de molenonderdelen (de prijzen volgen na de jaartallen)

1. *Asse* : 1390, 6 lb. 2 s. ; 1402, 13 lb. 9 s.
2. *Bandenagle* : 1402, 125 voor 2 s. 2 d.
3. *Barde* : 1408, 1 voor 4 s.
4. *Busse* : 1398 en 1416, 2 s.
5. *Groote yser* (vorkijzer) : 1475, 21 lb. 14 s. par.
6. *Hecnagle* : 1402, 500 voor 7 s. 6 d.
7. *Camme* : 1406, 1 voor 1 s. ; 1427, 1 voor 2 s.
8. *Lasch* (roede-einde) : 1406, 2 voor 8 lb. 8 s. p.
9. *Lasch* (versterkingsstuk) : 1395, 9 s. ; 1408, 10 s. ; 1426, 12 s.
10. *Molensteen* : 1342, 6 lb. 12 s. ; 1377, 8 lb. 8 s. ; 1398, 19 lb. 8 s.
11. *Pestele* : 1472, 7 lb. 4 s. par. ; 1477, 9 lb. 12 s. par.
12. *Roede* (pestel met 2 roede-einden) : 1378, 12 lb. ; 1395, 11 lb. 14 s. ; 1408, 12 lb.
13. *Sacreep* : 1406, 4 s.
14. *Sceeden* : 1342, 25 voor 4 s. 6 d. ; 1387, 25 voor 6 s. ; 1400, 25 voor 6 s. ; 25 voor 12 s. ; 1421, 25 voor 12 s. ; 1440, 25 voor 12 s. par.
15. *Siveloeop* : 1407, 14 s. ; 1424, 3 lb.
16. *Tienvoethout* : 1392, 1 voor 1 s. ; 1411, 1 voor 2 s. ; 1425, 1 voor 4 s.
17. *Vanghewiel* : 1392, 21 lb. ; 1475, 21 lb. 14 s. par.

Houtsoorten, grondstoffen en materialen

- *Barde* : (1378) planken. *Rauwe barde* : ongeschaafde planken.
- *Brackoene stic* : balk, steunbalk (van 2 *brackoene sticte* 5 s., in 1437).
- *Ekinhouts* : eikenbalken (in 1387, 1 voor 1 lb.).
- *Ekine planken* : eiken planken (in 1395, 3 ekine planken in den vloer).
- *Groys* : steengruis. (van 2 *scepen groys te bringhene an den moelnewal* 4 s., 6 d., anno 1400).
- *Camhoute* : (1344) hout om kammen voor het vangwiel te vervaardigen.
- *Kepers* : kleine balken (in 1400, 1 voor 3 s.).
- *Kerkspar* : sparhout (in 1392, 1 keercspar ter zomen 9 s.).
- *Korste* : planken.
- *Lood ter molen* : (1344, 13 s.).
- *Middelhoute* : Verbindingsbalkjes (in 1448, 2 voor 8 s.).
- *Sciplank* : scheepsplank, grote eiken plank (in 1394, *sciplanken den moelnewal mede te statbomene* 27 s.).
- *Scouplanken* : schoudeplanken ? Steunplanken ? Palissade hout ? Scoubert ? (2 *die verbesicht waren ten muellen walle als den wal ghehooghet was omme de aerde den wal mede voorene*, anno 1461).
- *Stansoene stic* : Schoorhout, steunpaal, stut (Oud Frans *étançon*, Latijn : *stare*. Vgl. *Brackoene*) (van 2 *stansoene sticte* 8 s., anno 1437).
- *Tienvouthoute* : 1379, planken van 3 meter lengte.
- *Wilghestic int wiel* : (1465) wilgenhout.
- *Yserwerck* : (1385, *yserwerck die an die moelne ghinc*).

Bijlage 3. Glossarium van middelnederlandse molentermen

1. *Asbanden* : ronde ijzeren verstevigingsbanden rond de molenas.
«omme 2 banden an den asse 8 voeten lanc 12 s. 6 d.» (1402). Deze banden hadden een lengte van 2,19 m.
De molenas had hier dus een diameter van 69 cm.
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
2. *Asse* : As, molenas. Zware horizontale eikenhouten boom van 60-70 cm diameter.
«van 1 nieuwe asse 7 lb. 4 s.» (1389).
Doorheen de assekop steekt het gevluht. Op de molenas zit ook het vangwiel, dat de molenstenen aandrijft.
3. *Bac* : meelbak onderaan de meelgoot. Aan de meelbak wordt de zak aangehaakt om het meel op te vangen.
«den bac der 't meel in valt» (1454).
Niet in molentechnische betekenis in het MNL woordenboek van Verwijs en Verdam.
4. *Bande* : hier ronde of vierkante ijzeren banden. Deze kunnen geslagen zijn rond de molenas, maalstenen of rond de pestel en roede-einden, om deze stevig tegen elkaar aan te klemmen.
«omme yserine bande 37 s.» (1389).
«omme yserine bande an die roede 19 s.» (1379).
«van eenen dobbelen bande 12 voeten lanc» (1447). Dit zijn ijzeren banden van 3,29 m lengte en een diameter van 104 cm. Hun functie is ons niet duidelijk.
«een band van 8 voeten» (1462). Lengte 219 meter. Diameter 70 cm. Asband rond de molenas.
«van 2 platte banden lang 7 1/2 voeten 't stic 2 s.p. ... ooc gheoorbort was in de voorseiden asse» (1480). Lengte 2 meter. Diameter 64 cm. Asband rond de molenas.
5. *Banden* : hier houten steekbanden in het gebint of molenvoet.
«van twee banden lanc 26 voeten» (1447). (Lengte 7,12 m).
«van eenen houtte ghecocht up 't Sant omme de banden af te doen saghene 40 s. par.» (1464).
De steekbanden waren nooit 7,12 meter lang. We vragen ons af, of hier geen kruisplaten van 7 meter bedoeld zijn? Ofwel gaat het over 2 steekbanden van elk 3,5 meter lang?
6. *Bandenaghele* : bandennagel. Grote nagels met brede platte kop om de ijzeren banden op de molenas vast te slaan.
«omme 500 bandenaglen ende andre grote naglen 20 s.» (1392).
«omme 100 bandenaglen 2 s.» (1398).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.

7. *Bladen* : letterlijk bladeren. Hier houten schaliën op de molenkap.
«omme 8 koppelen bladen 12 s.» (1402).
«van keperhoute ende van bladeren de muelne boven mede te verlukene 3 lb. 16 s.» (1416).
«van 60 koppelen bladen om de muelne mede te veurstene over elke coppele 8 s. par.» (1477).
«van 24 blaren omme de muelne te verlukene te 4 s. p. 't stic» (1482).
Niet als bouwterm bij Verwijs en Verdam.
8. *Blocyser* : 1470. Wellicht blokvijs om de molen omhoog te vijzelen, om werken aan de molenvoet of molenberg uit voeren. Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
9. *Bout* : zware scheersbouten of spiebouten. Soms lange ijzeren trekstaven.
«omme 1 nieuwen yserinen bout van 8 voeten 6 s.» (1392).
Lengte 2,2 meter.
«omme 3 yserine bouten metten sloven 6 s. 5 d.» (1392).
«van een bout slutende met enen sceerse van 7 voeten» (1466). Lengte 1,9 meter.
«van eenen dobbelen bout ant meeste hende van den hasse van 8 voeten» (1466). Lengte 2,2 meter. Betekenis onduidelijk. Ongebruikelijk grote lengte.
10. *Brugghe* : pasbrug. Horizontale eiken balk, beweegbaar scharnierend rond één punt, onder de liggende steen. Hierop steunt de spil of onderijzer. Door het omhoog of omlaag brengen van de pasbrug kan de afstand tussen de stenen geregeld worden.
«omme 1 brugghe in die molne» (1379).
11. *Bueghel* : ijzeren beugel, ijzeren band. Soms synoniem met windband, windeling, enz...
«van ene bueghel 6 s.» (1418 en 1442).
12. *Bus* : bosse, busse. Lagering. Houten ronde koker in het midden van de ligger of onderste molensteen. In de bosse draait de spil of onderijzer. De bosse verhindert het doorglijden van het graan onder de molenstenen.
«omme 1 bus die in den steen ghedaen was 2 s.» (1384).
13. *Buten reep* : buitenreep, luireep buiten aan de staartzijde van de molen, om graanzakken omhoog te trekken. «van eenen buten reep 12 s. 6 d.» (1441).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
14. *Gote* : meelgoot, houten vierkante koker, waardoor het meel van tussen de maalstenen naar beneden glijdt om in de zakken te worden opgevangen. «gote» (1472).

15. *Graanpeeze* : graanpees. Dunne koord die aan de schoen of schuddebak vastligt om het afglijden van het graan te regelen.
«van eenen graenpeese 2 s.» (1448).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
16. *Grote nagle* : zeer grote nagels. Eerder zware lange scheersbouten.
«grote naglen» (1402).
17. *Grote wiel* : vangwiel, groot wiel. Kamwiel rond de molenas. De kammen van het vangwiel drijven het rondsel aan dat met het klauwijzer de lopende steen doet draaien.
«grote wiel» (1468).
18. *Grote yser* : staakijzer, klauwijzer, groot ijzer, vorkijzer. Het rondsel zit hierop bovenaan. De klauw onderaan doet de looper draaien bij middel van de rij.
«omme 't grote yser te vermakene» (1379).
«van den groten ysere te vermakene 24 s.» (1392).
«van den grote yser in de muellen te verlegghene» (1473).
19. *Calf* : kalf. Dwarsbalk, dwarslijst. Korte horizontale dwarsbalk tussen de lange berriebalken, waarin een ronde uitholling gekapt is, die tegen de hals van de staak snoert.
«een nieuw calf in te doene» (1472).
20. *Cammen* : hier kammen van het vangwiel.
«omme cammen, omme spillen 3 lb. 2 s.» (1378).
Oudste MNL vermelding Aaigem (Gent) anno 1173.
21. *Kiste* : steenkuip, steenkist.
«eener kiste daer de steen in drayt 47 s. par.» (1408 en 1454).
22. *Clauwe* : klauw. Onderste vorkvormig uiteinde van het staakijzer, dat de lopende steen aandrijft.
«den hals verstaelt en 't grote yser te vermaekene in de clauwe 3 lb. 18 s. 9 d.» (1437).
«van den grote ysere ende die clauwe te vermakene 42 s.» (1442).
23. *Cleene nagle* : kleine nagels. Niet nader verklaard in de tekst. «cleene nagle» (1402).
24. *Cleen wiel* : 1473. Rondsel, schijfloop, spillegeloop, spiraal. Het groot wiel (vangwiel) drijft het klein wiel (rondsel) aan, dat bij middel van het klauwijzer de lopende molensteen doet draaien. Zie *Sciveloep*.
25. *Cleen yser* : klein ijzer, onderijzer, kleine spil, peerijzer.
«omme den hals van den clenen ysere te vermakene 3 lb.» (1424).
«cleen yser verstaelt 10 s.» (1438).
26. *Korste* : *corste*, plank.
«omme ene korste boven an die roede gheleit 6 s.» (1416).
«van eene kuerste 8 s.» (1427).

27. *Crammen* : krammen, U-vormige zware nagels.
«omme yserine crammen 2 s.» (1391).
28. *Cruce banden* : dwarshouten, kruisvormige steekbanden in de wegen of wanden van het molenkot, kruisen, korbelen.
«omme crucebanden 48 s.» (1417).
29. *Cruushout* : *crucehout*, kruisgebinte, kruisplaten ? Letterlijk dwars-hout, onduidelijke betekenis. Zie *cruusgehebint*.
«van 6 daghen te temmerne an de moelneroede ende an 't cruushout 27 s.» (1398).
De lange werkduur besteed aan de 2 bovenvermelde onderdelen, doet ons voorlopig besluiten dat de *cruushouten* synoniem kunnen zijn met de zware kruisplaten van de molenvoet.
30. *Cruusgehebint* : kruisgebinte, kruisplaten, onderdeel van de molenvoet.
«van een nieuwe cruusgehebint in te doene ende de muelne te rysene 4 voete hogher dan se staet» (1460).
«van 50 voeten scipplanken verbesicht an 't crusegehebint mede te verdeckene van der muelne» (1462).
Reeds in 1462 kende men dus de gesloten staakmolen, waarbij op de schuine steekbanden een afdak getimmerd werd. Aldus bekwam men een afgesloten ruimte onder de molenvoet.
31. *Haenbalke* : hanebalk. Hoogste kleine dwarsbalk in de kapstructuur van de molen. Dient tot versterking van de dakstoel.
«Haenbalke» (1477).
32. *Hake* : zware ijzeren haak of kram (gewicht : 3 kg). Onduidelijke betekenis.
«van ene nieuwe hake 2 s.» (1438).
«van 2 haken weghende 14 pond, 't pond te 16 d., comt 9 s. 4d.» (1444).
33. *Hals* : hals van het vorkijzer of onderspil.
«den hals verstaelt» (1408 en 1437).
34. *Hanghelboom* : hangelbomen, hangelhouten, papen, nonnen. Twee evenwijdige rechtstaande stijlen of balken, waarmede de sleepsterd of sleepzool van de buitentrapp aan de staart ophangt.
«omme een hanghelboom an de stert... » (1438).
Het woord komt niet voor bij Verwijs en Verdam, en ook niet bij Stallaert.
35. *Hankerkin* : klein ijzeren anker (hier anker van 3 kg).
«van 3 hankerkins verbesicht an de muellen steghere ende wegghen 7 pond 't pond te 12 d. par., comt 7 s. par.» (1460).
36. *Hankernaghele* : nagels om een anker vast te slaan.
(anno 1447 en 1460).

37. *Harnasch* : uitrusting, inrichting, opstelling, gestel, tuig, aandrijfwielen. Hier aandrijfwerk van de maalstenen. Een koppel kamwielen die in elkaar werken, vooral het vangwiel en rondsel (Fr. *harnais d'engrenage*).
«van 1 nieuwen harnasch in te doene 7 lb. 4 s.» (1395).
«van 1 nieuwen harnasch in te doene 3 lb. 18 s.» (1400 en 3 lb. 12 s. in 1406).
«omme 1 nieuwe harnasche in te doene 6 lb. 3 s.» (1418).
Item een new harnasch in de muellen te slane.
«van een new harnas al te vertandene ende van 2 nieu velghesticx der in te legghene van VII voeten lanc» (1477).
38. *Hekken* : hekwerk aan de roeden. Geheel van scheden en zomen. Latwerk.
«van zomen verbesicht an de muelene hekken» (1461).
Niet bij Verwijs en Verdam als molenterm.
39. *Hecnaglen* : heknagels, nagels aan het hekwerk van de roeden.
«hecnaglen» (1395).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
40. *Houp* : hoep, ijzeren hoepel. Hier ijzeren versterkingshoepel rond de steenkuip.
«omme 2 houpen 12 d.» (1392).
«omme 1 houp omme de kiste 5 s. 6 d.» (1408).
41. *Kiste* : hier steenkuip. Houten ronde kist waar de molenstenen in liggen.
Te Hulst in 1371 ook *cupe* genoemd.
42. *Lasch* : las, meestal roede-einde, verlengstuk van de pestel.
«omme 2 lasghe an die roede 28 s.» (1378).
«de roede ende de lasghe... ter muelne te bringhene» (1378).
«omme 2 ekine lassche an die moelne roede 18 s.» (1395).
«omme 1 eekin lasch an die muelneroede 8 s.» (1402).
«2 lasschen an de muelneroede 9 s.» (1406).
«omme 1 nieuwen lassche an die roede 10 s.» (1410).
43. *Lattenaghele* : vermoedelijk synoniem met heknagels en latijzers. Zie aldaar.
«Lattenaghele» (1447). Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
44. *Lede* : trapleuning, hier vermoedelijk leuning aan de buitentrap.
«omme 1 paer leden 2 s.» (1398).
Niet bij Verwijs en Verdam in molentechnische betekenis.
45. *Leeste* : hier vermoedelijk keerstijl. Kleine verticale balk op de windpeluw, naast de hals van de molenas.
«omme 1 leeste 5 s. 3 d.» (1400).

46. *Leie* : lui, luiwerk. Gestel om zakken op te hijsen met de windkracht.
«van 1 newer leie 2 s.» (1387).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
47. *Leughenscoren* : hier okselbanden van de molenvoet, die de molen helpen overeind houden.
«Leughenscoren» (1472).
Niet bij Verwijs en Verdam en ook niet bij Stallaert.
48. *Lighende steen* : ligger, onderste onbeweeglijke molensteen (1454).
49. *Lichtrieme* : 1438. Lichtriem, lichtreep
Touw bovenaan vastgemaakt aan het uiteinde van de lichtvlegel en onderaan verzaard met een gewicht of ijzeren klomp. Met de lichtriem wordt de afstand tussen de molenstenen geregeld.
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
50. *Lippe* : houten klomp op de rechter daklijst, waarop de vangbalk wordt gelegd om de molen in werking te houden. Later werd dit systeem vervangen door een sabelijzer of vanghout.
«ende 't hout van eener newer lippe te leverne» (1453).
51. *Loopreep* : onduidelijke betekenis. Luireep ?
«van eener loopreep» 10 s. 6 d.» (1433).
52. *Loepstaek* : loopstaken, loopschoren. Twee schuin aflopende steunbalken onderaan bevestigd aan de molenstaart. Ze steunen in de grond om de molen in de wind te houden.
«van der cramme an de loopstaek 8 s.» (1432).
«van eener loopstake» (1438).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
53. *Marbelsteen* : marbersteen, baansteen, waarin de hals van de molenas ronddraait.
«van 1 marbelsteen onder den asse te doene 18 s.» (1400).
«van der marbelsteen ende die moertier te verhouwen 10 s.» (1441).
54. *Meysele* : onbekende betekenis. Leesfout voor *Heinsele* ? Haak ?
«een meysele ende een cramme verbesicht an de loopstaek» (1460).
Verwijs en Verdam, alsook Stallaert vermelden het woord niet.
55. *Mitenaghelen* : kleine nagels met de waarde van 1 mite. Vgl. «Mitebroot» (1446).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
56. *Moelnewalle* : molenwal, molenberg, molendam, molenmote.
Molenwal is een Westvlaamse middelnederlandse molenterm : de kunstmatige verhevenheid waarop een staakmolen gebouwd is.
«omme den moelnewalle te makene 24 s.» (1385).
57. *Molensteene* : molensteen.
«molensteene» (1342).

58. *Mortier* : hier pinsteen, waarin het uiteinde van de molenas rondraait.
«mortier» (1438).
«van der marbelsteen ende die moertier te verhouwen 10 s.» (1441).
59. *Muelnereep* : hier een dikke molenreep. Vermoedelijk de steenreep, misschien ook de kruireep op de molenwal. Doch ook de klauwreep is een zware dikke reep.
«omme enen muelne reep 20 s.» (1425).
«van een nieuwen meulenreepe 54 pond weghende 18 d. par. van den ponde totter 4 s. 12 d. par., maect 40 s. 6 d. par.» (1432).
Een andere molenreep in 1464 woog 54 pond of bijna 25 kg.
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
60. *Muelne yser* : moleniser, groot ijzer ; staakijzer, vorkijzer, klauwijzer. Het rondsel zit hierop aan het boveinde. De klauw onderaan doet de looper draaien bij middel van de rijs. Zie *grote Yser*.
«Muelne yser» (1342).
Verwijs en Verdam, zoals vele anderen, verwarren het meuleniser met de rijs. Zie verder.
61. *Naghele* : zware nagels of zware scheersbouten.
«yserne naghele» (1377, 1379).
«naghelen groot ende clene 18 s.» (1378).
«omme yserinen naglen die an die roede gheslegghen waren 22 s.» (1392).
62. *Palmele* : ijzeren lemmer.
«omme 6 palmele an 't grote wiel 6 s.» (1402).
(oud Fr. en Fr. *palmele*)
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
63. *Panne* : pan, ijzeren spoorpot waarin de pin van het kleine molenijzer draait.
«van der yzeren van der panne te vermakene 36 s.» (1444).
64. *Perse* : persboom, hier vangbalk of vangvlegel in een staakmolen. Deze zware balk spant de vang aan rond het vangwiel om de molen stil te leggen.
«Parsse» (1391).
«omme een nieuwe parsse... 40 s.» (1391).
«omme 1 nieuwe parsse... 16 s.» (1392).
65. *Pestele* : pestele, borsten. Twee zware balken die kruisgewijs door de kop van de molenas steken en waaraan de roede-einden of lassen bevestigd zijn.
«van eenen pestel ende eenen lassche 11 lb. 16 s.» (1447).
«van eenen nieuwe pestele 7 lb. 18 s. par.» (1449).
«van eenen nieuwe pestele 9 lb. 6 s.» (1459).

66. *Pynbalt* : pinnebalk. Zware horizontale dwarsbalk waarop de pinnesteen of mortier ligt, waarin het achtereinde van de molenas draait.
«1 pynbalt in te doene» (1444).
67. *Platen* : hier schenen, ijzeren lemmers longitudinaal op de hals van de molenas genageld, om snelle sleet tegen te gaan.
«omme 4 platen 3 s. 6 d.» (1392).
«omme 24 platen an den asse te doene woughen 109 pond 4 lb. 12 d.» (1402).
«van yserine platen te vermakene» (1418).
«van 30 platen weghende elc 21 pond».
Deze schenen wogen van 2 tot 9 kg.
68. *Platenaglen* : scheennagels, lemmernagels. Zie platen.
«omme L platenaglen an den asse 6 s.» (1402).
«van 25 plate naghele 4 s.» (1444).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
69. *Reep* : één van de molenrepen. Zakreep of vangreep ?
«repen ter moelne» (1379).
«omme 1 nieuwen reep ter moelne 6 s.» (1395).
70. *Rinchout* : rinhout, ringhout, steenring.
«Rinchout» (1454).
Houten eikenbalk rond de liggende steen. Op het ringhout staat de steenkist.
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
71. *Roede* : geheel van pestel en beide roede-einden of lassen. Men heeft een buiten- en binnenroede. Beide vormen het kruis of gevluucht.
«omme ene muelne roede XII lb.» (1344 en 1378).
72. *Ryne* : rij, soort ijzeren kruis met een centrale opening. De rij zit onderaan in de looper bevestigd en rust op de hals van het klein ijzer of onderspil.
«van den ryne te vermakene 9 s. 6 d.» (1395).
«omme eener nieuwer rine 3 lb. 16 s.» (1437).
De rij, welke ook als heraldisch figuur gebruikt werd, wordt vaak verward met het molenijzer (vorkijzer).
73. *Scaerpinghe* : *scharpelinc*, scherpeling, soort scherpe nagel.
«van 6 scaerpinghe 6 s» (1440).
«omme scarpelinghe den stegher mede te maken 7 s. 8 d.» (1442).
«van 4 pond scaerpinghe 4 s. par.» (1450).
74. *Sceerghewant* : 1465. Scheergewant, schaargewant. Scheergetouw, katrol of geheel van het lichtwerk (pasbrug, lichtijzer, lichtvlegel en lichtriem).
Niet bij Verwijs en Verdam. Stallaert vermeldt alleen *scheergewant* in de betekenis van scheergetouw of katrol.

75. *Scheers* : spie, pin, spil.
Scheersbout. Bout die met een scheers aangespannen wordt.
«van enen boude, een sceers... » (1460).
«scheersen» (1484).
76. *Scildekin* : hier wellicht de waterdeur of windvenster. Luik naast de assekop om werken aan de assekop uit te voeren.
«en 't scildekin boven de asse verlokene» (1454).
Tot nog toe nog onbekende middelnederlandse molenterm.
Zie *wintvenstre*.
77. *Sintel* : ijzeren band rond de molenas, beslag.
«omme sintelen an den asse» (1418).
Tot nog toe onbekende middelnederlandse molenterm. Wellicht synoniem met windeband, hoepel, enz...
78. *Sceden* : 1342. Scheden. Houten dwarslatten doorheen de roedebalk. Hierop worden de overlangse zomen genageld. Scheden en zomen vormen het hekwerk.
79. *Scheepstrappe* : scheepstrap, schipladder (?). Hier binnensteger of binnentrap.
«omme 1 scheepstrappe 12 s.» (1379).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
80. *Sciveloep* : schijfloop, rondsel, spillegeloop, lantaarn. Wiel opgebouwd door 2 ronde houten schijven verbonden met spillen of staven. Het schijfloop wordt aangedreven door het vangwiel en drijft zelf bij middel van het vorkijzer de molensteen aan.
«van den sciveloep te verbindene 6 s.» (1392).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
Later ook katrol, hijstoestel met één of meerder rollen waarop een reep loopt.
81. *Sciven* : schijven. Houten ronde schijven van het schijfloop, waartussen de staven of spillen gevat zitten.
«omme 2 nieuwe sciven 18 s.» (1400).
82. *Slote* : slot, deurslot.
«eene slotte met twee slootelen 22 s. par.» (1446).
83. *Sloven* : metalen band, vastliggend rond een steel of staaf.
«3 yserine bouten metten sloven 6 s. 5 d.» (1392).
Later ook de ijzeren banden zelf die twee balken samen spannen.
Zie Stallaert 3, 322 «sloofijzer, 1502».
84. *Solder* : zolder. Meel- of steenzolder.
«van eeken barderen daer die solder mede vermaect was 26 s. 8 d.» (1440).
85. *Spanghe* : zware U-vormige ijzeren beugel (van ongeveer 2,5 kg).

Soms zware ring, beugel of haak.

«van 2 spanghen weghende 13 pond, 't pond te 16 d. comt 8 s. 8 d.» (1444).

«van een spanghe 2 s.» (1447).

86. *Spillen* : spillen of staven van het rondsel.

«omme 8 spillen te drayene 4 s.» (1344, 1378).

«omme 9 nieuwe spillen in 't sciveloop te doene 31 s. 6 d.» (1393).

«omme 9 spillen 27 s.» (1408).

«van der spille(n) te vermakene 4 s.» (1420).

Oudste MNL vermelding : Aaigem (Gent), anno 1173.

87. *Sprincgalghe* : galg om de molensteen op te hijsen (?).

«van 2 houten ter sprincalghe...». 1438.

«van eenen brackoen omme de sprincgalghe mede de makene 4 s. par.» (1450).

Een brakoen is een steunbalk (Fr. *appui, support*).

Stallaert 3, 355, kent enkel *sprincstoc*, in de betekenis van polsstok.

Verdam 568, geeft voor *sprincgalghe* : sprincgale, werpmachine, katalpult.

De molentechnische betekenis van springgalg is onzeker.

We hebben het woord in molenherstelrekeningen nooit eerder ontmoet.

88. *Sprincgalghereep* : zware reep om de molensteen op te hijsen (?).

Onduidelijke molenterm (?). Zie steenreep.

«van eene sprincgalghe reep 6 s.» (1448).

89. *Standarde* : molenstaak. Zie ook : Stadsrekeningen Brugge, 1303, f° 50 nr 5.

«Item van eenen muelenstandarde die was Jans van Dordrecht vercocht... 8 lb.»

90. *Steghere* : buitentrapp van een staakmolen.

«omme ener nieuwe stegher 6 lb.» (1426).

«eenen nieuwen stegher te makene» (1444).

91. *Stegherboom* : trapbalk, schalier (1466).

92. *Stegherkin* : hier binnentrapp in een staakmolen.

«ende een nieuw steegherkin in de muelne te makene» (1448).

93. *Steenbedde* : steenbed, stevige balkenroostering in de zoldering van de meelzolder. Hierop liggen de molenstenen.

«... 2 houten ... ende 't ander ter steenbedde up te legghen» (1438).

Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.

94. *Steenreep* : zware reep om de molenstenen op te heffen.

«omme 1 steenreep 48 s.» (1408).

Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.

95. *Steghertrappen* : treden van de molentrap (1438).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
96. *Strop* : hier ijzeren band rond de achterpin van de molenas, springbeugel, kenewe, kelf.
«omme 1 strop an 't ende van den asse 10 s.» (1402).
97. *Stropkins* : ijzeren roedebanden of windelingen.
«van 2 stropkins ende 2 sceersen verbesicht an de lasschen 6 s. par.» (1462).
98. *Trappe* : (1378). Trede van een molentrap. Zie *steghertrappen*.
99. *Treme* : (1454). Grote graanbak, kaar, tremie, tremoulje.
Niet in molentechnische betekenis bij Verwijs en Verdam. Deze geven enkel de oorspronkelijke betekenis van draagstoel.
100. *Upperste gote* : (1472). Watergoot (?). Ongebruikelijke molenterm.
101. *Uuterrepe* : (1472). Wellicht buitenreep. Buitenluireep om zakken op te hijsen (?).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
Zie buitenreep.
102. *Vanghe* : vang, gebogen houten plank rond het vangwiel, om de molen af te remmen en tot stilstand te brengen.
«van de harnasche te versien ende een nieuwe vanghe in te doene 42 s.» (1437).
«te vanghene» (1465).
103. *Vanghereep* : reep om vanop de meelzolder de vang te bedienen.
«van eenen vanghereep 6 s. par.» (1446).
«van eenen langhen vanghereep 7 s.» (1448).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
104. *Velghestic* : velgstuk (lengte hier : 192 cm).
Vier velgstukken komen overeen met de omtrek van het vangwiel. De diameter ervan bedroeg dus ongeveer 2,4 m.
«velghe sticx der in te legghene van VII voeten lanc» (1477).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
105. *Vierkante* : molenkot, koker van de molen.
«'t vierkante» (1454).
Het woord molenkot hebben we nog niet ontmoet vóór 1500, wel «buke» buik of molenromp.
106. *Voergespan* : voregespan, vanegespan, waaigespan, voorgevel van de molen aan de trapzijde, in tegenstelling tot de windweeg aan de kant van het gevlucht.
«van houtte ... om 't voergespan te makene voorne an 't hogt van der muelne» (1477).

- Verwijs en Verdam geven voor dit woord de andere betekenis van : borstriem van een paard.
De (latere ?) molenterm kreupelgespan duidt op de gebroken dakvorm boven de windweeg, aan de kant van het wiekenkruis.
107. *Vuerst - veurst* : nok van de molenkap (1454 en 1477).
108. *Vleghel* : hier vangbalk, vangvlegel, zware horizontale balk waarmee de vangplank rond het vangwiel aangetrokken wordt.
«van eender newer vleghe in te doene 22 s.» (1450).
«van eener eecken houten an de vlegel 12 s. par.» (1450).
109. *Vlieken* : wellicht hier ijzeren lemmers of schenen op de hals van de molenas.
«omme 5 vlieken anden asse 7 s. 6 d.» (1402).
«van vlieken te vermakene an de asse 8 s.» (1441).
«van 3 vlieken ghemindert ende 2 vlieken ghedeckt» (1466).
Verwijs en Verdam geeft enkel *vlieke* in de betekenis van slagpen, veer, pijl, vlerk, vleugel. Stallaert vermeldt het woord niet.
110. *Vloer* : (1395). Zoldervloer ; vloer van meel- of steenzolder.
111. *Voetkin* : hier ondereinde van de onderspil of peerijzer.
«van 1 yserin voetkine te verstaelene 4 s.» (1413).
112. *Waterlyste* : waterlijsten. De onderste overlangse balken van het molenkot.
«een nieuwe wintpuelme een stic an de waterlyste...» (1466).
Verwijs en Verdam IX, 1822, geeft voor de waterlijst een vage aarzelende verklaring : «timmermansterm, waarschijnlijk een lijst of rand om iets heen, die het water opvangt (?)».
In de 3 gegeven voorbeelden is echter telkens sprake van een uitspringende kraag van gemetselde stenen !
Waterlijst als bouwterm heeft dus een totaal andere betekenis in molentechnische zin.
113. *Weghen* : zijwegen of wanden van het molenkot.
«van houten daer men de weggen of maecte 4 s.» (1447).
114. *Wiel* : groot wiel, vangwiel, kamwiel, kamrad.
«1 nieuwe wiel ende omme datter toe behoert 21 lb.» (1392).
«an 't wiel gewrocht» (1461).
115. *Windas* : winde, lier, haspel. Hier luias, zakwindas om zakken op te hijsen.
«omme 1 hout tenen windasse 10 s. 6 d.» (1392).
Na 1400 hadden staakmolens ook een windas aan de molenstaart om de molens in de wind te kruien (krui-windas met windas-reep).
Zie windas-reep.
116. *Wintasreep* : hier binnenzakreep om zakken op te trekken.

- «omme 1 winthaesreep 2 s. 6 d.» (1391).
«eene windaasreep 14 s. par.»
Vóór 1400 hadden staakmolens nog geen kruis aan het onderende van de staart. De molens werden met mankracht in de wind gestoken (zg. steekstaart).
117. *Windeling* : hier ijzeren band, ijzeren windband (rond een roede, rond de molenas of rond de molenstenen).
«van 1 windeling 8 s.» (1408).
«van windelingen te verniewen» (1416).
«omme 8 voete windelinghe 12 s.» (1425).
«omme een nieuwe windelinghe 7 voeten lang ende coste 9 s. 6 d.» (1439).
«van 28 voeten windelinghe elkder voet te 8 s. comt 14 s. 8 d.» (1441).
«van 6 windelingen 't stic 6 voeten lanc» (1447).
118. *Wintpuelme* : (1418, 1444). Wintpeluwe, windpeluw, windpulm.
Zeer zware dwarsbalk boven de windweeg, waarop de halssteen ligt, waarin de hals van de molenas draait.
Dit belangrijk windmolenonderdeel komt niet eens bij Verwijs en Verdam voor. Ook Stallaert kent het woord niet. Het woord ontbreekt evenzo bij Kiliaan.
119. *Wintvenstre* : windvenster, de luiken of vensters in de windweeg boven de windpulm, nevens de smeerstijlen.
«ende vooren van den wintvenstre up waert» (1477).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
120. *Wintweech* : windweeg, achterweeg, achtergevel van een staakmolen (kant van het gevluht).
«van 2 balken verbesicht in de wintwech» (1464).
Niet vermeld bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert. Ook Kiliaan kent de term niet.
121. *Yserreep* : reep om het groot ijzer of vorkijzer omhoog te trekken, als de molenstenen moeten gescherpt worden.
«omme een yserreep 9 s. 6 d.» (1408).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
122. *Sacreep* : zakreep. Binnen- of buitenzakreep, om zakken omhoog te trekken.
«omme 1 nieuwen sacreep 4 s.» (1400).
«omme 1 sacreep 4 s.» (1421).
«omme enen sacreep 18 s. 6 d.» (1430).
«ene sacreep 10 s.» (1438).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
123. *Zetele* : (1444). Zetel. Houten balkenraam rond de molenstaak, onder de meelzolder. Hiertegen schoren de steekbanden.

124. *Zilatte* : zijlatten. Planken die de zijwegen van het molenkot bedekken.
«eene zylatte te werkene ... en in te doene» (1443).
Niet bij Verwijs en Verdam, noch bij Stallaert.
125. *Zoomen* : zomen. De lange latten die op de scheden genageld zijn,
evenwijdig met de roedebalken.
«omme zoeme ter muelne» (1378).
«van 2 zomen 14 s.» (1439).
«van zomen verbesicht an de muelene hekken» (1461).

Annex 1. Middelnederlandse molentermen in wording

Bepaalde molentermen hadden in de 14de eeuw blijkbaar nog geen vaststaande benaming.

Sommige meervoudige omschrijvingen worden hier als «molentermen in wording» samengevoegd.

1. *Banden an den asse* : asbanden.
2. *Bac der 't meel in valt* : meelbak.
3. *'t bedde daer de steen up legt* : steenbedde.
4. *eene kiste daer de steen in drayt* : steenkist, steenkuip.
5. *Wilghestic int wiel* : velg van het vangwiel.

Annex 2. Handelingen bij molenherstellingen

Hieronder volgen een reeks handelingen of middelnederlandse werkwoorden in molentechnische betekenis samengevoegd. De meeste werkwoorden worden vaak met hetzelfde onderdeel vernoemd.

1. *steene te ghereedene* : klaarmaken, in gereedheid brengen.
2. *steene doen voerne* : molenstenen aanvoeren.
3. *muelne yser te vermakene* : het vorkijzer herstellen.
4. *der moelne te verbindene* : het molenkot herstellen.
5. *een molenroede in doene* : een roede intrekken.
6. *den sciveloop verbindene* : het rondsel herstellen.
7. *yseren banden rechten* : ijzeren banden hersmeden.
8. *den moelnewalle hoghene* : de molenberg ophogen.
9. *den moelnewal statbomene* : de berm van de molenberg verstevigen.
10. *den moelne verlukene* : het molenkot dichtmaken.
11. *an die moelnewal delvene* : delfwerken uitvoeren aan de molenberg.
12. *het grote yser langhen* : het vorkijzer verlengen.
13. *den hals (van het vorkijzer) rondene* : de hals hersmeden.
14. *'t harnasch te rysene* : het aandrijfwerk hoger aanpassen.
15. *een marbelsteen verhouwen* : de baansteen herkappen.
16. *den steen scarpene* : de molensteen scherpen.

Molentermen te Brugge in de 14de en 15de eeuw

17. *het harnasch versien* : het aandrijfwerk nazien.
18. *den hals verstaelen* : de hals van de onderspil hersmeden of harden.
19. *den steen opwinden* : de molensteen hoger leggen.
20. *het harnas verscoren* : het aandrijfwerk juist regelen.
21. *het wiel verpassene* : het vangwiel regelen.
22. *het wiel ver sluten* : het vangwiel aanspannen.
23. *het harnasch te passe stellene* : het aandrijfwerk regelen.
24. *den meulensteen verkerven* : de molensteen scherpen.
25. *het harnas vertandene* : het vangwiel van nieuwe kammen voorzien.
26. *de veurst verlukene* : de nok van de molenkap dichten.
27. *den asse behouwene* : de molenas herkappen.